

HJORTEGJERDE: – Gjerdene jeg har satt opp, fungerer bra, men etter 20 år er det behov for en del vedlikehold på dem, sier Anders Hopland.

Når hjorten truer drifta

– For 20 år siden stakk hjorten av med opptil 70 prosent av avlinga. Da var det enten meg eller hjorten, forteller melkeprodusent Anders Hopland i Fjaler.

TEKST OG FOTO: Knut Houge, knut@norsklandbruk.no

Mange bønder på Vestlandet og i Agder opplever at store flokker med hjort, beiter ned enga og spiser av rundballene deres.

For Anders Hopland var problemet så stort at han vurderte å legge ned drifta. Etter å ha kjempet en hard kamp, fikk han og flere bønder til slutt gjenomslag for å skyte ned en stor del av stammen. I løpet av en treårsperiode felte de 700 hjort, på et areal som ikke var større enn 25 000 dekar.

– Det er fortsatt for mye hjort her, men nå er det håndterbart, sier Hopland.

– FORVALTNINGA ER PÅ ETTERSKUDD

I den perioden da problemene var som verst hos Hopland, gjorde NIBIO feltforsøk på gården hans. I forsøkene sådde de ulike frøblandinger, både på et inngjerdet område og et område som ikke var inngjerdet. På ett av skiftene registrerte de 100 prosent tap.

– Når et areal blir fornyet, blir det ekstra popu-

lært hos hjorten. De bøndene som driver intensivt, vil derfor være mye mer utsatt for hjortebeiting, enn de som driver ekstensivt og har mye gammel eng, sier Synnøve Rivedal.

Hun er stasjonsleder ved NIBIO sitt kontor på Fureneset og deltok i sin tid i feltforsøkene hos Anders Hopland.

– Bøndene betaler en altfor høy pris for den hjortestammen vi har, sier Rivedal, som selv er bonde.

INTERESSEKONFLIKT

Hjorten spiser ikke bare opp mye av avlingene. De trækker også ned graset og legger fra seg avføring som man kan få inn i fôret. Rivedal sier de to viktigste tiltakene man kan gjøre for å redusere beite-skadene, er å skyte flere hjort og å gjerde inn enga.

– Det er kostbart å gjerde inn, og da gjør du egentlig ikke noe med hovedårsaken til problemet. Settes det opp gjerdet, flytter hjorten seg bare til et areal som ikke er gjerdet inn, forteller hun.

– Hvorfor felles det ikke flere hjort?

– Man ligger hele tida på etterskudd med å skyte hjort. Forvaltninga har etter hvert prøvd å tildele flere løyver, men har ikke klart å holde tritt med utviklinga. Det er også en interessekonflikt mellom grunneierne, mellom dem som er aktive gårdbrukere og dem som har lagt ned drifta og gjerne vil selge jaktrettigheter. Dermed kan det være vanskelig å få til enighet blant grunneierne, svarer Rivedal.

– JEG HAR GITT OPP

En av gårdbrukerne som føler denne interessekonflikten på kroppen, er Knut Retterholt i Birkenes i Agder. Han driver med sau og melk. Retterholt anslår de årlige tapene han påføres som følge av hjorteskader, til drøyt 150 000 kroner. Dette omfatter både avlingsskader på eng og ødelagte rundballer.

– Når jeg har tatt opp disse problemene opp med kommunen, har de sagt at jeg bør gjerde inn eiendommen, men det er en helt umulig jobb. Med 20 dekar her og 20 dekar der ville dette ha blitt en megakostnad.

SYNDERNE: Her har to hjort kommet seg på innsida av et hjortegjerde.

BESØK: Anders Hopland liker ikke det han ser fra hytta i traktoren. Et par hjort har kommet inn på innmarka hans.

Retterholt sier den lokale forvaltninga av hjortestammen ikke fungerer.

– Med 30 hjort får viltlaget stor nok tildeling, men det skytes kun fem til seks hjort, og disse skytes hos meg og naboen. Her er jakta over på en halvtimes tid. Problemet er at viltlaget har bestemt at alle grunneierne kun kan skyte hjort på egen eiendom, forteller Retterholt.

Når gårdsdrifta i stor grad er lagt ned på de andre eiendommene, velger hjorten å beite der beitet er best. Og uheldigvis for Retterholt er det på hans jorder.

– Det er lokaldemokratiet som råder, og jeg blir aldri i flertall i mitt viltlag. Jeg har gitt opp, sier Retterholt resignert.

– DETTE HAR BLITT RELIGION

Anders Hopland i Fjaler opplevde også liten forståelse for problemene hjorten skapte blant de andre lokale grunneierne, da bestanden var på sitt høyeste.

– Det var et forferdelig rabalder her, og jeg var definitivt i mindretall. Det var helt uvant for folk å tenke på at vi skulle redusere hjortestammen. Hjort har blitt religion. Den er en viktig del av bygdekulturen, sier Hopland.

Han sier at regelverket i dag er annerledes enn det var for 20 år siden, da han prøvde å få gehør hos kommunen og de andre grunneierne.

– Viltforvaltninga er endret. Det er ingenting i dagens regelverk som hindrer en god forvaltning av hjortestammen. Men forutsetninga er likevel ►

HJORTESKADER: Også om vinteren beiter hjorten på enga. Her har et par hjort gravd i snøen for å komme ned til graset.

HJORTESKADER: Her har hjorten forsynt seg av en rundball.

VINTERFØRET: Skal gårdbrukerne på Vestlandet unngå at hjort spiser av rundballene, må de sette opp strøm-gjerder rundt ballene. På utsida av dette gjerdet ses spor fra hjort.

► at man får med seg kommunen og de lokale viltlagene på en fornuftig avskyting. Viltlagene må ha en bestandsplan med beskrivelse av nåsituasjonen, og et mål om hvor stammen skal være. Kunnskap og fakta er avgjørende. Her var skogeierlaget svært viktig, samt NIBIO og skogfaglige og jordbrukskyndige folk hos kommunen, sier Hopland.

HAR SATT OPP GJERDER
For 20 år siden satte Hopland opp et to meter høyt gjerde rundt to teiger på til sammen 80 dekar, hvorav 40 dekar var beite og 40 dekar var innmark.
– Gjerdene fungerer bra, men etter 20 år er det behov for en del vedlikehold på dem, sier Hopland.
Han fikk i sin tid støtte fra viltfondet i Fjaler kom-

mune, til å kjøpe inn Tornado-netting fra Skottland. Det var en stor jobb å sette opp de to meter høye gjerdene. Han måtte blant annet bruke gravemaskin for å presse ned de lange gjerdestolpene.

BESTANDEN HAR EKSPLODERT
Melkeprodusent Ove Heskestad og broren hans som er grunneier, driver sammen et gårdsbruk i Farsund. De opplevde for ti år siden at den lokale hjortestammen begynte å øke voldsomt.
– Hjortebestanden i Elledalen-området, der vi holder til, har eksplodert, forteller Heskestad.
Forklaringa på veksten er ganske overraskende. For ti år siden ble det bygget en vindmøllepark med 31 vindmøller i området. I den forbindelse ble det anlagt 22 kilometer med vei. For at inngrepene i terrenget ikke skulle være så synlige, kjørte utbyg-gerne på med mye masse på veiskuldrene. På toppen la de også en gjødsla frøblanding, som besto av 90 prosent rødsvingel, fem prosent engkvein og fem prosent kvitkløver.
– Denne botaniseringa av veiskråningene har gitt hjorten mye godt beite. Samtidig har hjorten trukket inn på teigene på utsida av vindmølleparken, forteller Heskestad.

STORT AVLINGSTAP
Siden det er så mye hjort i området, tør ikke Heskestad å fornye enga.
– Fra 2013 har vi ikke hatt vekstskifte på gammel innmark. Skadene på nysådd eng blir så store og avlingene så små, at dette ikke har noen hensikt, sier Heskestad.
Gården hans med leieareal har opp mot 30 teiger. Det er i snitt registrert tre stier fra hjort på flere

FORSKJELL: Dette bildet ble tatt på et inngjerdet forsøksfelt hos Anders Hopland i 2001. Arealet rundt feltet er svært hardt beitet av hjort.

av teigene. I tillegg kommer mange brunstgroper og stier.
– Jeg vil anslå at jeg kunne ha produsert 40 prosent mer grovfôr på flere teiger, hvis det ikke hadde vært så mye hjort her. Jeg får også et grovfôr som har dårlige fôrverdier, fordi de grasartene som er igjen, er grasarter som storfe ikke liker, som villgras, kvege og høymole, sier Heskestad.
Han eier også noe skog.
– Det er ikke lenger mulig å få opp noe ungskog her. Det siste jeg plantet var 950 trær. Da jeg sjekket plantefeltet for tre uker siden, var det liv i 13 prosent av plantene. Av plantene var det kun seks prosent som var uskadet. Dette betyr at jeg hadde en døds- og skadeprosent på 94 prosent.

– JEG BLIR IKKE TATT PÅ ALVOR
Heskestad forteller at han har opplevd tre nær-kontakter med hjort med traktor. Til Heskestads store frustrasjon møter han ingen forståelse for problemene i Farsund kommune. Derfor har han tatt kontakt med fylkesmannen i Vestland fylke for å få tips.
– Farsund kommune sier nei, nei og atter nei, mens hjortestammen bare vokser. Jeg blir ikke tatt på alvor. Ekstra vanskelig er det når viltforvaltninga i kommunen ikke vil forstå hjortens ekstreme utvikling i antall. Jeg har over mange år oppfordret kommunen på det sterkeste til å gjøre en grundig telling av hjorten, for å kunne drive en riktig hjorteforvaltning, basert på en kohortanalyse. Fram til nå har jeg ikke blitt hørt, på det som driver vekk nattesøvnen min. Om det ikke blir gjort snarlige og drastiske endringer, vil landbruksdrifta i området kun bli hobbybruk, sier Heskestad.
I arbeidet med å overbevise Farsund kommune om at viltforvaltninga bør endres, har han tatt kontakt med landets ledende hjorteforskere og bestandsforvaltere, samt bønder i andre landsdeler som opplever hjorteskadene. Anders Hopland i Fjaler har vært Heskestad sin mentor.
– Forholdene hos Ove Heskestad er verre enn de var hos meg for 20 år siden. På Vestlandet ligger vi 10–15 år foran Agder i forvaltninga av hjortestammen, sier Hopland.
– Her i Agder blir vi dessverre mistenkeliggjorte, kommenterer Heskestad. ■

INNENFOR: Dette burbildet er tatt av feltvert og bonde Knut Emil Mæle fra Aure. Hadde ikke hjort beitet på enga, ville den ha stått like høyt som grasen inne i buret.

Skal kartlegge beitetapene

– Vi kunne ikke hatt en så stor hjortebestand som vi har i dag, hvis det ikke var for all den maten hjorten finner i innmarka, sier hjorteforsker og professor Atle Mysterud ved Universitetet i Oslo.

TEKST: Knut Houge, knut@norsklandbruk.no

Han og kolleger ved Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), Norsk institutt for naturforskning (NINA) og Landbruk Nordvest har fått penger fra Forskningsrådet til et fireårig prosjekt for å kartlegge de totale beitetapene og -skadene fra hjort.

– Vi skal estimere hvor mye av maten hjorten spiser som kommer fra innmarka. Da vil vi ut ifra bestands-tettheten, kunne beregne de samlede tapene, forteller Mysterud.
I prosjektet «AgriDeer», som starter opp til våren, vil forskerne sette opp små «bur» på enga som hjorten ikke kan komme seg innenfor. Ved å sammenligne veksten inne i «burene» med veksten utenfor, kan forskerne beregne beiteskadene. Tilsvarende studier er tidligere gjort flere steder i landet, men ikke systematisk.
– Hvis du måler skade som reduksjon i biomasse, vet vi at avlingsskadene

STORE TAP:
– Avlingsskadene overstiger mange steder 50 prosent. Tapene er særlig store på ny eng, sier professor Atle Mysterud.

mange steder overstiger 50 prosent. Tapene er særlig store på ny eng. Når hjorten kommer inn på enga, kaster den seg over de mest smakelige grasartene, særlig timotei. Og da går denne ut, forteller Mysterud.
Han sier hjorten normalt beiter mest på enga på våren og om vinteren.
– Om sommeren trekker hjorten ofte høyere opp i terrenget, der det er bra med naturlige beiteplanter, sier Mysterud.
– En del stasjonære hjort blir likevel igjen i lavlandet og kan stå for en stor del av avlingstapet. Akkurat hvor mye, skal vi forsøke å beregne i prosjektet. ■

Foto: Frida Meyer

FOREBYGGE: – Den viktigste jobben bonden kan gjøre for å redusere avlingstapet, er å jobbe for økt avskyting, sier NLR-rådgiver Arve Arstein.

Tre tiltak for å redusere skadene etter hjort

Mer avskyting, høye gjerder og nye frøblandinger på enga, er ifølge rådgiver Arve Arstein i NLR Vest de mest effektive tiltakene for å redusere avlingstapene.

TEKST: Knut Houge, knut@norsklandbruk.no

Arstein har i mange år jobbet tett mot bønder som sliter med mye hjorteskader.

– Det er gårdsbruk på Vestlandet som i hvert fall har én rundball i avlingstap per dekar. Dette tilsvarer 150–200 fôrenheter, sier han.

Han understreker at første bud for bønder som har problemer med hjorteskader, er å arbeide mot forvaltninga.

AVSKYTING

– Den viktigste jobben bonden kan gjøre, er å jobbe for økt avskyting, sier Arstein.

Det er i dag vanlig med grunneierstyrt forvaltning av de kvotene som blir godkjente av kommunene.

– Det er en fordel at grunneiere er organisert i storvald, siden det åpner for stor fleksibilitet med treårige planer, og at man

Arkivfoto: Norsk Landbruk

FAVORITT:

– Timotei er hjorten sin sjokolade, og timotei tåler veldig dårlig beiting, sier Arve Arstein i NLR Vest.

i prinsippet kan skyte hjorten hvor man vil i storvaldet, dersom grunneierne er enige om dette, sier han.

FRØBLANDINGER

Et godt tiltak mot hjorteskader er imidlertid å velge frøblandinger som tåler hjortebeiting, og er mindre smakelige for hjorten.

– Nøkkelen er å redusere bruken av timotei. Timotei er hjorten sin sjokolade, og timotei tåler veldig dårlig beiting, sier Arstein.

En lite populær grasart for hjorten er raisvingel.

– Det er en grasart som tåler beiting godt. Hjorten er ikke så hissig på raisvingel hvis den har andre vekster å beite på. Utfordringa med raisvingel er at den må slås tre ganger i sesongen. Derfor anbefaler vi ikke å bruke raisvingel på myrareal eller svært moldrike jordtyper. Her på Vestlandet hvor vi har mye

nedbør, tåler ikke slik jord å bli kjørt på med traktor i september, sier Arstein.

Et mer realistisk alternativ kan være å bruke Felleskjøpets frøblanding Spire Surfôr/Beite Vestland, som NIBIO og NLR Vest har vært med å utvikle. I denne frøblandinga har man dempet timoteiandelen til 35 prosent. I stedet har blandinga et stort innslag av bladgras, som raigras, raisvingel, strandsvingel og engsvingel.

VILTGJERDER

Hvis bonden fortsatt har betydelige hjorteskader, må han eller hun vurdere å sette opp gjerder.

– Permanente viltgjerder er et dyrt tiltak. Hvis profesjonelle skal sette opp et hjortegjerde, koster det gjerne 220–250 kroner per løpemeter. Du må ha betydelige avlingsskader og være sikker på at disse vil fortsette i mange år framover, hvis det skal være lønnsomt å gjerde inn innmark, sier Arstein.

Han forteller at et godt oppsatt hjortegjerde, kan ha en levetid på 40–50 år.

– Kortvarige elektriske gjerder er et godt og effektivt tiltak for å verne gjenlegget mot hjortebeiting, slik at enga får etablere seg skikkelig. ■